

DIVERSIFIKATSIYA SHAROITIDA TO'G'RI TASHKIL ETILGAN O'QUV JARAYONI TALABALARNI PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH OMILI SIFATIDA

**OTAMURODOVA SHAMSU
QAMAR OTAMURODOVNA**

Termiz davlat universiteti

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp396-398>

Annotatsiya: Ushbu maqola ta'lim maqsadlari, ta'lim sohasidagi olib borilayotgan islohotlarning ahamiyati hamda oliy ta'limda diversifikatsiya sharoitida o'quv jarayonlarini to'g'ri tashkil etish, talabalarni pedagogik faoliyatga yo'naltirish, bu jarayonda o'qituvchi va talaba munosabatini tizimli tashkil etish masalalarini yoritadi.

Kalit so'zlar: diversifikatsiya, ta'lim, faoliyat, islohot, motiv, jamiyat, faoliyatli yondashuv.

Diversifikatsiya sharoitida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy, ma'naviy hayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar oliy ta'limdagi faoliyatga ham ta'sir qilishi shubhasiz.

Bizga ma'lumki, 1998 yilda Fransiyada bo'lib o'tgan 1-Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyada universitet ta'limiga uchta global tahdid aniqlandi:

1) moliya (davlat oliy ta'lim tizimi davlatning jiddiy moliyaviy yordamisiz amalga oshmaydi);

2) mazmun jihati (ta'limning asosiy xususiyati yo'qoladi);

3) "tadbirkor ta'lim muassasalari".

Har bir pedagog jamiyat bilan ta'limning integratsiyasi ajralmas ekanligini tushunishi kerak. Davlat siyosatining maqsadi esa bitta bo'lishi lozim. Inson uning munosib hayot kechirishi va shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydigan shunday ta'limga muhtojdir [1]. "Ta'limning (inson rivojlanishining) asosiy tarkibiy elementlari uchta ajralmas tomon (yoki sifat) – o'rganish tajriba, bilim, ko'nikma, malakalarni uzatish jarayoni, tarbiya shaxsni ijtimoiylashtirish jarayoni va ta'lim bilan keng tanishish jarayoni sifatida namoyon bo'ladi. [3].

Ta'lim tizimi o'z faoliyatini strategik muammoni hal qilishga yo'naltiradi. Shaxsni izchil rivojlantirishga, uni mahalliy va jahon ilm-fani va madaniyatining eng yuqori yutuqlari bilan tanishtirishga, jamiyatda insonparvarlik, umuminsoniy axloqni qayta tiklashga qaratilgan mamlakatdagi yagona uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarini ilmiy ta'minlash, erkinlik, ezigulik, inson qadr-qimmati, ijtimoiy adolat, fuqarolik va vatanparvarlik g'oyalarini aks ettiradi. [4].

Ta'lim amaliyotida uning asosiy qoidalarini keyinchalik amalga oshirish bilan shaxsga yo'naltirilgan modelni qurishga o'tish kerak. Ta'limning asosiy maqsadi - bu

maqsadga erishish vositasi bo'lib xizmat qiladigan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish emas, balki o'quvchi shaxsini rivojlantirishdir.

Iqtisodiyot va madaniyatni yuksaltirishda oliy ta'limga jiddiy garov qo'yish zarur, bu esa, o'z navbatida, burilish nuqtasi bo'lishi, hozirgi vaziyatni o'zgartirishni kafolatlaydigan aniq va samarali amaliy harakatlar dasturida alohida ajralib turishi kerak. Insonga, uning ta'lim-tarbiyasiga, ilm-fan va madaniyat rivojiga yo'naltirilgan sarmoya jamiyatning intellektual, ma'naviy va insoniy salohiyatini safarbar etishgina mamlakatni boshi berk ko'chadan olib chiqishi, vayronagarchiliklarning oldini olish, islohotlarni saqlab qolish, ularning barqarorligini ta'minlash imkonini beradi.

Oliy ta'lim islohotining izchil amalga oshirilishi natijasida uni jamiyatning zamonaviy davlatning siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishining o'zgargan ehtiyojlari va real sharoitlariga muvofiq rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratmoqda. Oliy ta'lim kelgusida qanday rol o'ynashi kerakligini to'liq anglaydi.

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonunga muvofiq, ta'lim sohasidagi xalqaro tendensiyalar va mahalliy an'analar, akademik erkinliklar, ma'muriy va iqtisodiy mustaqillik universitetlarning kundalik hayotiga kirib, o'tmishdagi ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan asta-sekin xalos bo'ladi. Asosiy ijtimoiy institutlar – ta'lim, fan va madaniyatni yagona bir butunlikka birlashtirgan klassik universitetlar maqom pozitsiyalari bilan emas, balki o'zlashtirilgan bilimlar sifati bilan belgilanadigan ilmiy, ta'lim va madaniyat markazi rolini o'ynaydi.

Oliy ta'limning rivoji va fan taraqqiyotining eng muhim omili fan va oliy ta'lim tizimining o'zaro hamkorligini maqsadga muvofiq tashkil etishdir. Hozirgi vaqtda oliy ta'lim sohasida ta'lim muassasalari tizimidan o'quv-ilmiy, o'quv-ishlab chiqarish va o'quv-ilmiy ishlab chiqarish komplekslariga o'tish zarurati mavjud. Mutaxassis organik ravishda birlashtirilgan va murakkab faoliyatning ikki tomonlama jarayonini tashkil qiladi.

Ishning asosiy mezonlari - mutaxassislarni tayyorlash sifati. Oliy ta'lim sifatini oshirish maqsadlariga erishish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur:

- fan va ta'lim jarayoni integratsiyasini kuchaytirish. Talabalarni chuqur ilmiy-uslubiy va tarixiy-metodik, ilmiy va fundamental-amaliy tayyorlash orqali amalga oshiriladi;
- ustuvor fundamental va amaliy ilmiy yo'nalishlarni ishlab chiqish, ularning amaliy yo'nalishini kuchaytirish va o'quv amaliyoti ehtiyojlariga moslashtirish;
- ta'lim jarayonini samarali takomillashtirishga zamin yaratuvchi ilmiy-tadqiqot ishlariga ustuvorlik berish.

Bu esa, o'z navbatida, talabalarining yashirin potensialini yuzaga chiqarish bilan amalga oshirilishini nazarda tutadi.

Talabaning o'quv-biluv faoliyati — bu shaxsiy va ijtimoiy qimmatli motivga ko'ra ta'lim-tarbiyaning aniq bir maqsadini (vazifasini) tegishli shakl-usul, vositalar yordamida bilib olishi (o'zlashtirishi)ga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya natijasi bilan yakunlanadigan xatti-harakatlari majmuidir. Bilimning o'zlashtirilishi talabaning o'quv-biluv faoliyati bilan uzviy bog'liq pedagogik qonuniyatlardan biridir.

Bugungi kunda faoliyatli yondashuv ta'lim jarayonini tashkil etishning xilma-xil usullarini vujudga keltirdi. Bilim olish uchun motiv, maqsad aniq bo'lishi bilan birga, talaba o'quv materialini tushunib o'zlashtirib olishiga imkon beradigan o'quv-biluv harakatlarini ham bajarishi zarur. Professor-o'qituvchining vazifasi bilim olishning qulay yo'lini ko'rsatib, talabalarga uni bajartirishdan iborat bo'lsa, talaba o'quv vaziri

fasini (faoliyatni) shu ishni bajarish usuli haqida oldin o'zlashtirilgan (bilib olingan) axborotlar asosida bajaradi. Oldin bilib olingan axborotlarga bevosita tayanmay bajarish ta'lim-tarbiya ishi uchun to'g'ri kelmaydi. Faoliyatni bajarish usuliga (qanday bajarishga) doir oldin o'zlashtirilgan axborotlarni ishlata bilish esa ayrim o'quv elementlari (bo'laklari) va butun o'quv predmeti mazmunini o'zlashtirish sifatiga ta'sir etadi. Bunda qanday harakat qilishning oldin bilib olingan mo'ljal asosi yo aynan oldin bajarilganidek yoki faoliyatning shart-sharoiti (vaziyati)ga qarab o'zgartirilgan holda ishlatilishi ham mumkin.

Oldin bilib olingan axborotlardan foydalanish usuliga ko'ra o'quv-biluv faoliyati reproduktiv (nomahsul) va mahsuldor (produktiv) turlarga ajratiladi. Reproductiv faoliyat mahsuldor faoliyatdan oldin keladi (bajariladi) va mahsuldor faoliyat uchun zamin bo'lib xizmat qiladi. Mahsuldor faoliyat reproduktiv faoliyatga asoslanadi, undan o'sib chiqadi. Reproductiv faoliyatda harakat qilishning oldin bilib olingan mo'ljal asosi, uning algoritmlari va qoidalari har xil ko'rinishlarda aynan qayta ishlab chiqiladi (ta'limda aynan qayta gapirib berishdan tortib, o'xshash vaziyatlarda biroz o'zgartirib aytishgacha). O'quv predmetida dastlab bilib olingan ma'lumotlarga talaba faoliyati davomida biror yangi axborot qo'shmaydi. Algoritmik harakatlar, ya'ni yaxshi tanish, sharoitlarda va aniq ko'rsatilgan qoidalarga binoan harakat qilish reproduktiv faoliyat hisoblanadi. Masalan, talaba ijtimoiy-gumanitar, ixtisoslik va boshqa o'quv predmetlari bo'yicha darslik, o'quv qo'llanmasidagi barcha masalalar (o'quv-biluv vazifalari)ni ilgari bilib olingan qoidalar va algoritmlarga binoan bajaradi. Bu talabaning reproduktiv faoliyatidir[5]. Mahsuldor faoliyat jarayonida talaba o'quv predmetida ilgari o'zlashtirib olinganiga nisbatan yangi harakatni yaratadi (bajaradi), ya'ni u, darslik, o'quv qo'llanmasining mazmunidan farq qiladigan yangi axborotni yuzaga keltiradi. Yangi axborotni yaratish izlovchilik, tadqiqotchilik faoliyati bo'lib, u ham, albatta, oldingi tajribaga tayanadi, asoslanadi.

Ta'limda xilma-xillikdan foydalanishning muhim vazifalaridan biri talaba-yoshlardagi yashirin qobiliyatni yuzaga chiqarish, tug'ma iqtidor (iste'dod) kurtaklarini rivojlantirish, ularni barkamol shaxs, raqobatbardosh mutaxassis sifatida shakllantirishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Aslonova O.P. Quick Thinking and Resourcefulness and Its' Forming in Learning Process //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences (EJRRES). -Vol. 4 No. 6, 2017. - P.66

2.Аслонова О.П Психолого-педагогические особенности скорости мышления в процессе обучения //Молодой учёный -Казань, 2014. -№17.-С.445- 447.

3.Аслонова О.П Формирование своеобразного аспекта скоростного мышления// Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. -Курск, 2016. №5.- С.151-153.

4.Жантлесова А.Б., Кульшарипова З.К., Исабекова Б.Б. Подготовка студентов в условиях диверсификации высшего педагогического образования // Фундаментальные исследования. -2015.-№2-6.С.1300-1304.

5. Ochilov M., Ochilova N. Oliy maktab pedagogikasi. "Aloqachi". Toshkent-2008.